

Ernest C. Bodura

PROFESOR UDALRYK HEYZMANN: ZAPOMNIANY POLSKI XIX-WIECZNY KANONISTA

Druga połowa dziewiętnastego wieku jest okresem, który złotymi zgłoskami zapisał się w historii polskiej nauki prawa kanonicznego, w tym w szczególności w dziedzinie kanonistyki historycznej. Powstały wtedy bowiem pierwsze, oparte na badaniu autentycznych źródeł historycznych, prawdziwie naukowe studia dotyczące historii polskiego prawa kościelnego i kanonicznego. Szczególne zasługi w tym zakresie poczynili tacy uczeni, jak – inicjator i pierwszy edytor monumentalnej serii wydawniczej *Starożytnie Prawa Polskiego Pomniki* – Antoni Zygmunt Helcel, oraz Władysław Abraham, Bolesław Ulanowski, Józef Brzeziński. Równocześnie swój rozkwit święciły badania kanonistów polskich odnoszące się do aktualnie obowiązującego prawa kanonicznego. Czynnimi w tym zakresie byli tacy autorzy, jak – podówczas profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, a obecnie wyniesiony już do chwały ołtarzy św. Józef Sebastian Pelczar czy inny profesor Wydziału Teologicznego tegoż uniwersytetu – ks. Tadeusz Gronicki. Jednym z wybitniejszych autorów, którzy uczestniczyli zarówno w procesie badania przeszłości polskiego prawa kanonicznego i kościelnego, jak i przyczynili się do rozwoju badań nad obowiązującym prawem kanonicznym był krakowski uczony, profesor prawa kanonicznego, przez ponad ćwierćwiecze kierujący Katedrą Prawa Kościelnego na Wydziale Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego, Udalryk Heyzmann (1835-1918)¹. Postać obecnie stosunkowo mało znana, by nie powiedzieć niemal zupełnie zapomniana. I to mimo obiektywnie znacznych zasług, które uczony ten poczynił w zakresie badań nad historią polskiego prawa kościelnego, historią powszechnego prawa kanonicznego, jak i nad współczesnym mu prawem małżeńskim i to zarówno kościelnym (kanonicznym), jak i świeckim; a w końcu nad prawem

DR ERNEST C. BODURA, Instytut Historii Prawa i Historii Konstytucjonalizmu, Uniwersytet Wiedeński; adres do korespondencji: Schottenbastei 10-16; 1010 Wiedeń, Austria; e-mail: ernest.cezary.bodura@univie.ac.at; <https://orcid.org/0000-0003-0914-8995>

¹ Bardziej szczegółowe dane biograficzne odnoszące się do U. Heyzmana zostaną przedstawione w dalszej części niniejszego artykułu.

wyznaniowym (w urzędowej nomenklaturze obowiązującej na obszarze zaboru austriackiego *Staatskirchenrecht*), tj. mającym za przedmiot sytuację prawną Kościoła w Galicji, jak i ówczesnym Cesarstwie Austriackim. W dorobku U. Heyzmanna znalazły się też prace nie dotyczące bezpośrednio problematyki wyznaniowej, które jednak obiektywnie stanowiły tylko małą część jego spuścizny piśmienniczej².

Mimo tak bardzo szerokiej gamy zainteresowań badawczych U. Heyzmanna³ i obiektywnej doniosłości jego prac, w piśmiennictwie brak jest do tej pory pogłębionych opracowań dotyczących tak jego osoby, jak i dorobku piśmienniczego, a w szczególności poświęconych mu prac o charakterze monograficznym. Istniejąca zaś literatura w tym zakresie jest raczej rozdrobniona i ma w dużej mierze charakter przyczynkarski⁴.

Jak się wydaje, autor ten pozostaje ciągle, jeśli chodzi o współczesną historiografię polską odnoszącą się do rozwoju kanonistyki polskiej w XIX w., w cieniu takich autorów jak wspomniani już A.Z. Helcel, W. Abraham i B. Ulanowski⁵.

² Najistotniejszą pracą należącą do tej grupy jest niemieckojęzyczne opracowanie dotyczące szesnastowiecznego krakowskiego wilkierza miejskiego [Heyzmann 1865].

³ Szczegółowe zestawienie wszystkich opublikowanych prac U. Heyzmanna – w układzie chronologicznym – wraz z adresami www. do ich wersji zdigitalizowanych dostępnych w Internecie w formie tzw. permanentnych linków – podaje: Bodura 2022, 323-25 oraz wykaz piśmiennictwa poniżej.

⁴ I tak na wspomnienie zasługuje w tym kontekście przede wszystkim poświęcony jego osobie biogram: Patkaniowski, 1960-1961, 505-506; jak również pochodzące od tegoż samego autora – zawierające przy tym stosunkowo dużo informacji o charakterze biograficznym na temat osoby U. Heyzmanna – całościowe opracowanie dotyczące historii Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego od lat 80. XVIII w. do końca XIX w., a mianowicie: Patkaniowski 1964a, 259-61, 333-35, jak również nota biograficzna poświęcona U. Heyzmannowi w nowym opracowaniu: Żukowski 2014, 175-76; stosowna, a przy tym bardzo „entuzjastyczna” wzmianka w pracy: Petrani 1961, 177-78; wzmianka w powszechnie znanym podręczniku prawa kanonicznego: Pawluk 2002, 68; biogram autorstwa J. R. Bara: Bar 1981, 173; biogram: Śródka i Szczawiński 1983, 479-80; biogram: Śródka 1995, 40-41. Ponadto należy nadmienić, że istnieje znaczna liczba pozycji w piśmiennictwie, w których U. Heyzmann wymieniany jest jako edytor określonych tekstów źródłowych dotyczących polskiego prawa kościelnego – więcej zob. Bodura 2022, 263-66.

⁵ Nie uprzedzając treści dalszych wywodów zawartych w niniejszym opracowaniu, zaznaczyć należy, że jego autor stoi generalnie na stanowisku, że nie sposób przedstawić i zrozumieć w sposób należyty i pełny historii rozwoju polskiej kanonistyki XIX-tego i XX-tego w., w tym dorobku i dokonań A.Z. Helcla, W. Abrahama czy B. Ulanowskiego bez uwzględnienia osoby i dorobku U. Heyzmanna.

Aby choć pobieżnie przybliżyć osobę U. Heyzmanna i jego spuściznę naukową kanonistom polskim dzisiejszej generacji, omówione zostaną poniżej następujące kwestie dotyczące jego osoby oraz dorobku piśmienniczego z zakresu prawa kanonicznego, kanonistyki historycznej oraz historii prawa kościelnego w Polsce: kontekst historyczny działalności naukowej U. Heyzmanna, najistotniejsze fakty z jego biografii, syntetyczna charakterystyka pism stanowiących spuściznę piśmienniczą Heyzmanna w interesujących nas obszarach; w końcu jako podsumowanie poniższych rozważań podjęta zostanie próba sformułowania syntetycznej oceny dokonań U. Heyzmanna jako kanonisty, historyka prawa kościelnego, historyka Kościoła.

1. Kontekst historyczny działalności naukowej U. Heyzmanna

Życie i działalność naukowa U. Heyzmanna przypadły na okres znaczącej intensyfikacji prac badawczych dotyczących zarówno przeszłości Polski jako takiej, jak również historii państwa i prawa polskiego, i odpowiednio historii polskiego prawa kościelnego (kanonicznego).

Ogólny klimat intelektualny epoki panujący co najmniej od połowy XIX w. w życiu akademickim i uniwersyteckim niemal całej Europy charakteryzował się wzrostem zainteresowania przeszłością, w tym historią antyczną i historią średniowiecza, co w zakresie nauk prawnych znalazło swój wyraz przede wszystkim w rozwoju tzw. szkoły historycznej prawa⁶. Na gruncie polskim miało to zaowocować powstaniem i intensywnym rozwojem tzw. krakowskiej szkoły historycznej. Przy czym o ile, co rozumiałe, fakt powstania krakowskiej szkoły historycznej należy potraktować jako fenomen o znacznie szerszym zasięgu, promieniującym kulturotwórczo na całą ówczesną Polskę [Patkaniowski 1964b, 130], to krakowska historyczna szkoła prawna stanowiła z jednej strony jej niewątpliwą emanację, a z drugiej w pewnym stopniu swoiście odrębny fenomen, wyrażający się przede wszystkim w intensyfikacji i niespotykanym dotychczas wzroście liczby prac badawczych dotyczących historii prawa polskiego, w tym polskiego prawa kościelnego, jak również w znacznym wzroście publikacji historycznoprawnych z tego zakresu, a wreszcie w niemal lawinowym

⁶ Powyższe odnosi się przede wszystkim do szkoły historycznej prawa stworzonej jeszcze we wczesnych latach 20-tych XIX w. na terenie Niemiec przez takich uczonych prawników jak Fryderyk Carl v. Savigny (kierunek romanistyczny) czy Karl Fryderyk Eichhorn (kierunek germanistyczny).

rozwoju różnorodnych prac edycyjnych dotyczących przeszłości szeroko rozumianego prawa ojczyzno polskiego.

Szczególne zasługi w tym obszarze przypadają A.Z. Helclowi. On to bowiem zainicjował zakrojone na szeroką skalę wydawnictwo *Starodawne Prawa Polskiego Pomniki*, a jego myśl wydania drukiem pomników historycznoprawnych podjęli inni, w tym m.in. Michał Bobrzyński, U. Heyzmann czy B. Ulanowski, których to należy zaliczyć, obok W. Abrahama i J. Brzezińskiego, do grona czołowych przedstawicieli ówczesnego nurtu kanonistyki historycznej.

W takim też oto intelektualnie swoistym biotopie doszło z kolei do wyodrębnienia się w ramach krakowskiej szkoły historii prawa odrębnego kierunku, który z dzisiejszej perspektywy może być określany jako nurt kanonistyki historycznej⁷.

Zarówno w swojej metodologii, warsztacie badawczym, jak i w sposobie pracy rzeczony nurt kanonistyki historycznej stanowił bez wątpienia część krakowskiej szkoły historii prawa, co przejawiało się – podobnie jak było to charakterystyczne dla „zasadniczego” nurtu krakowskiej szkoły historia prawa – w zwróceniu się do nowych, nieznanych lub zupełnie dotychczas niewykorzystywanych źródeł, gdyż dopiero w oparciu o źródła mogły być opracowane poważniejsze prace konstrukcyjne [tamże]. Pozwoliło to na odejście od nauczania i znajomości historii Polski jedynie na podstawie dzieł o charakterze kronikarskim, takie jak prace Długosza czy Kromera, i oparcie się w pełni na istniejącym, i to stosunkowo obfitym, materiale źródłowym, w tym zwłaszcza prawnohistorycznym. „Materiał ten należało wydobyć, krytycznie ocenić i udostępnić w wydawnictwach źródłowych” [tamże].

Uzupełnienie zaprezentowanej tu, z natury rzeczy bardzo syntetycznej i skrótowej, charakterystyki nurtu (kierunku) kanonistyki historycznej stanowić może jeszcze przytoczenie sformułowanego przez A. Vetulaniego w 1948 r. uogólnienia odnoszącego się do faktu pojawienia się w Galicji szczególnie sprzyjających okoliczności dla rozwoju zorientowanej na poznanie historii polskiego prawa kościelnego kanonistyki historycznej poczynawszy

⁷ Do grona czołowych przedstawicieli rzeczonego nurtu kanonistyki historycznej należeli, obok będącego w centrum zainteresowania w ramach niniejszej rozprawy U. Heyzmann, przede wszystkim A.Z. Helcel (1808-1870), jak również nieco młodszy, ale bez wątpienia bardzo wybitni historycy prawa kanonicznego i kościelnego, jak B. Ulanowski (1860-1919), W. Abraham (1860-1941) i J. Brzeziński (1854-1932).

od drugiej połowy lat 60-tych XIX w., a mianowicie paralelność dwóch zjawisk. To jest po pierwsze, urzeczywistniającej się pełnej polonizacji wydziałów prawa uniwersytetów galicyjskich, w tym również – co tutaj najbardziej istotne – tamtejszych katedr prawa kościelnego, a z drugiej strony faktu, że właśnie w tym samym czasie „habsburska Austria zrezygnowała ze ścisłego współdziałania z Kościołem katolickim. Kurczyło się znaczenie państwowego prawa kościelnego [...]”, co w efekcie miało, zdaniem A. Vetulaniego, prowadzić do tego, że „wykładowcy na katedrach prawa kościelnego mogli więcej uwagi poświęcić historii prawa kanonicznego” [Vetulani 1948, 43-44].

2. Udalryk Heyzmann zarys biografii naukowej

Udalryk (Adalaryk) Heyzmann – w piśmiennictwie okreśłany również jako Heizmann, Heÿzmann – urodził się 4 lipca 1835 r. w Husiatynie nad Zbruczem, w urzędniczej rodzinie spolonizowanego urzędnika austriackiego Wenzla (Wacława) Heyzmanna i Elżbiety z d. Dhonel [Patkaniowski 1960-1961, 505]. Uczęszczał do gimnazjum we Lwowie, gdzie też w 1852 r. złożył egzamin maturalny. Następnie, tj. już w 1852 r., wstąpił do Seminarium Duchownego we Lwowie. Formację kapłańską przerwał jednak stosunkowo szybko, gdyż od II semestru roku akademickiego 1853/1854 podjął studia prawnicze na Wydziale Prawa Uniwersytetu Lwowskiego, które to ukończył w I semestrze roku akademickiego 1857/1858 (absolutorium 1 lipca 1857 r.) [Żukowski 2014, 175]. Przeniósł się do Krakowa, gdzie wpisał się, począwszy od II semestru roku akademickiego 1857/1858, na Wydział Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego jako tzw. student nadzwyczajny [tamże], co wiązało się z zamiarem uzyskania stopnia doktora prawa. Dodatkowo, z dniem 28 kwietnia 1858 r. podjął pracę jako praktykant w Bibliotece Jagiellońskiej [Patkaniowski 1964a, 261], pozostając na tym stanowisku do dnia 16 stycznia 1860 r.

Stosownie do ówczesnych przepisów, które nie przewidywały przedkładania pisemnej pracy doktorskiej, kandydat do uzyskania stopnia doktora prawa zobowiązany był do zdania czterech tzw. egzaminów ścisłych (rygorozów). U. Heyzmann złożył je z wynikiem pozytywnym w okresie do marca 1858 r. do czerwca 1859 r. Stopień doktora praw UJ uzyskał formalnie 9 czerwca 1859 r. [Żukowski 2014, 175]⁸, w którym to dniu miała

⁸ W tym miejscu należy wskazać, że podana przez M. Patkaniowskiego informacja o uzyskaniu przez U. Heyzmanna stopnia doktora we Lwowie 9 czerwca 1859 r.

miejsce tzw. obrona (*defensio*) przedstawionych przez niego tez doktorskich (*disputatio*)⁹. Niespełna pół roku później, bo już w styczniu 1860 r., wniósł U. Heyzmann do Dziekana Wydziału Prawa UJ podanie habilitacyjne, tj. wnioszek o nadanie mu stopnia docenta prywatnego na podstawie rozprawy pt. *Rechts-historischer Beitrag zum Studium der kirchlichen Coelibatsgesetzgebung*. Jak podaje się w literaturze, z nie do końca znanych powodów przewód habilitacyjny U. Heyzmanna w Krakowie nie został ukończony [Patkaniowski 1964a, 259], zaś U. Heyzmann na podstawie tej samej rozprawy¹⁰ uzyskał *veniam legendi* z zakresu prawa kościelnego na Wydziale Prawa Uniwersytetu we Lwowie.

W tym samym roku U. Heyzmann został profesorem nadzwyczajnym Wydziału Prawa UJ [tamże] oraz kierownikiem Katedry Prawa Kościelnego tegoż Wydziału [Bodura 2022, 32]. W roku akademickim 1861/1862, jako suplent (zastępca profesora) kierował, tymczasowo, również Katedrą Prawa Rzymskiego [Żukowski 2014, 176]. Z dniem 15 marca 1863 r. został nominowany na profesora zwyczajnego UJ, na którym to stanowisku pozostał aż do dnia formalnego przeniesienia go w stan spoczynku, tj. do 30 listopada 1886 r. Przez 26 lat, tj. w okresie kierowania Katedrą Prawa Kościelnego, U. Heyzmann prowadził wykłady z prawa kanonicznego; w roku akademickim 1861/1862 (zastępczo) z prawa rzymskiego, a w roku 1885/1886 wykładał przedmiot o nazwie „encyklopedia prawa”.

W roku 1864/1865 [Patkaniowski 1964a, 261]¹¹ U. Heyzmann został po raz pierwszy dziekanem Wydziału Prawa – ponownie zdarzyło się to jeszcze w roku 1870/1871. W roku zaś akademickim 1883/1884 pełnił godność rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego, zaś w 1884/1885 prorektora [Żukowski 2014, 176; Patkaniowski 1960-1961, 505].

Gdy, w związku z początkowo tylko częściowym spolszczeniem zajęć dydaktycznych na Wydziale Prawa UJ w 1861 r., dopuszczalne stało się

[Patkaniowski 1960-1961, 505], jak i odpowiednio powtórzona w pracy dotyczącej XIX-wiecznych dziejów Wydziału Prawa UJ [Tenże 1964a, 261], jest informacją błędną.

⁹ Treść tez doktorskich w niemieckojęzycznym oryginale, jak i w przekładzie na język polski, podaje Bodura 2022, 316-22 (*Appendix* nr 6).

¹⁰ Praca ta została następnie, w swojej oryginalnej niemieckiej wersji, opublikowana w tym samym roku w Krakowie. Więcej na temat tej pracy zob. Bodura 2022, 63-83.

¹¹ Jak podaje Patkaniowski, U. Heyzmann został wówczas wyznaczony przez władze austriackie bez konsultacji z Radą Wydziału UJ, mimo to nie stracił on zaufania kolegów profesorów, którzy w późniejszym czasie wybierali go jeszcze wielokrotnie na funkcje akademickie [tamże].

prowadzenie wykładu z prawa kanonicznego i prawa rzymskiego w języku polskim, U. Heyzmann był jednym z pierwszych profesorów, który z tej możliwości skorzystał [Patkaniowski 1964a, 260; Bodura 2022, 32].

Godnym odnotowania w tym miejscu jest fakt, że już w 1857 r. U. Heyzmann opublikował wykład prawa małżeńskiego pt. *Wykład prawa o małżeństwie katolików w państwie austriackim, patentem cesarskim z dnia 8 X 1856 roku ogłoszonego*¹². W 1861 r. zaś ukazał się jego zbiór przepisów z zakresu prawa wyznaniowego, dotyczących kwestii związanych z Konkordatem (austriackim z 1855 r.), ze szczególnym uwzględnieniem problematyki prawa małżeńskiego, pt. *Najnowsze prawa Kościoła katolickiego w państwie austriackim odnośnie do konkordatu*¹³. Był on na ówczesne warunki niewątpliwie publikacją o charakterze pionierskim, gdyż był to pierwszy wyłącznie polskojęzyczny zbiór takich przepisów. Zawierał przy tym pochodzące od U. Heyzmanna pierwsze tłumaczenie *Instructio pro judiciis ecclesiasticis Imperii Austriaci quoad causas matrimoniales*, co – przy oczywistym wówczas jeszcze braku wykształcenia odpowiedniej polskojęzycznej terminologii w zakresie prawa małżeńskiego – bez wątpienia stanowiło znaczne osiągnięcie w zakresie tworzenia podwalin współczesnego polskiego języka prawniczego, jak i szeroko rozumianej kultury prawnej [tamże, 33].

Na lata 1861-1886 przypada okres wzmożonej działalności twórczej, naukowej i dydaktycznej U. Heyzmanna, w tym bowiem okresie powstają wszystkie jego najważniejsze prace [tamże, 34-35].

Na początku października 1885 r., po 25 latach kierowania katedrą prawa kanonicznego, U. Heyzmann wystąpił z wnioskiem o przeniesienie go w stan spoczynku, podając jako powód własną chorobę oczu, chorobę żony i śmierć dwojga dzieci [Patkaniowski 1964a, 333]. W związku jednak z brakiem odpowiednio wykwalifikowanego następcy zmuszony był do prowadzenia wykładów aż do początku maja 1886 r., kiedy to ostatecznie zaprzestał ich „z powodu słabości”, przy czym jeszcze na początku tego samego roku, tj. na przełomie miesiąca stycznia i lutego, ponownie prosił o przeniesienie w stan spoczynku [tamże, 334]. Formalnie został przeniesiony w stan spoczynku w listopadzie 1886 r. U. Heyzmann zmarł 1 stycznia 1918 r.

¹² Więcej na temat tejże pracy U. Heyzmanna zob. Bodura 2022, 174-89.

¹³ Zob. tamże, 189-91.

w swoim domu Brandstatt koło Scheibbs, Dolna Austria, gdzie jest pochowany na miejscowym cmentarzu [Żukowski 2014, 175].

W zakresie pozauniwersyteckiej działalności U. Heyzmanna na uwagę zasługuje fakt, że już w 1862 r. został członkiem Towarzystwa Naukowego Krakowskiego, zaś w 1873 r. czynnym członkiem krajowym Akademii Umiejętności (późniejszej Polskiej Akademii Umiejętności). W tej ostatniej, w latach 1875-1878, pełnił najpierw funkcję przewodniczącego Komisji Prawniczej, a następnie w latach 1878-1886 dyrektora Wydziału II Historyczno-Filozoficznego [Patkaniowski 1960-1961, 505; Bodura 2022, 33].

Ponieważ w kontekście śledzenia dalszych dziejów nauki prawa kościelnego (kanonicznego) na Wydziale Prawa UJ, niewątpliwie interesująca kwestia wyłonienia następcy U. Heyzmanna w Katedrze Prawa Kościelnego tamtejszego uniwersytetu nie może być w ramach niniejszych uwag bardziej szczegółowo omówiona, należy w tym miejscu, niejako z kronikarskiego obowiązku nadmienić, że formalnie następcą U. Heyzmanna w katedrze został B. Ulanowski, zaś dotychczasowa oficjalna nazwa katedry jako Katedry Prawa Kościelnego została rozszerzona o dawne prawo polskie [Patkaniowski 1964a, 335]¹⁴.

3. Dorobek piśmienniczy U. Heyzmanna

3.1. Prace dotyczące historii polskiego prawa kościelnego

Pierwszą pracę U. Heyzmanna, dotyczącą historii polskiego prawa kościelnego, a będącą *nota bene* jego rozprawą habilitacyjną przedstawioną w 1859 r. na Wydziale Prawa Uniwersytetu Lwowskiego, stanowiło studium ustawodawstwa celibatowego Kościoła polskiego na przestrzeni wieków. Rozprawa ta została napisana, stosownie do obowiązujących wówczas w tym zakresie w Galicji przepisów, w języku niemieckim. Była to – nie tylko w chwili jej powstania, ale również z dzisiejszej perspektywy – ważna praca źródłowa, oparta na szczegółowym studium materiałów archiwalnych znajdujących się w Bibliotece Jagiellońskiej, pozostających do momentu powstania rzeczony rozprawy U. Heyzmanna w dużej mierze materiałami mało znanymi, a przede wszystkim nieopracowanymi. Co tym samym czyni tę pracę cenną w aspekcie naukowo-poznawczym również z dzisiejszej

¹⁴ Kwestia wyłonienia następcy U. Heyzmanna na Katedrze Prawa Kościelnego została przedstawiona w: Patkaniowski 1964a, 333-36 oraz Bodura 2022, 36-38.

perspektywy, a to ze względu na brak w obecnym piśmiennictwie (z wyjątkiem może przedłożonej w 1948 r. na KUL przez W. Wójcika rozprawy doktorskiej na podobny temat) szczegółowego studium historii prawodawstwa legackiego i synodalnego na ziemiach polskich w odniesieniu do kwestii celibatu.

Inną, niewątpliwie wartą odnotowania, pracą U. Heyzmanna odnoszącą się do historii prawa kościelnego w Polsce był jego artykuł z 1869 r. dotyczący kwestii promulgacji w XVI w. w Polsce uchwał Soboru Trydenckiego. Również ta praca została opublikowana przez autora w języku niemieckim na łamach cieszącego się dużym uznaniem w fachowych kręgach, tak wówczas, jak i dzisiaj, czasopisma *Archiv für katholisches Kirchenrecht*. Jej znaczenie polegało przede wszystkim na tym, że U. Heyzmann zajął w niej jednoznaczne stanowisko w trawiącym ówczesną polską historiografię sporze co do tego, na którym konkretnym synodzie prowincjonalnym recypowano formalnie do ustawodawstwa Kościoła polskiego poszczególne dekrety *Tridentinum*, jak również w odniesieniu do kwestii tzw. rezerwacji, tj. czasowych wyłączeń w zakresie zastosowania na gruncie polskiego kościoła partykularnego szczegółowych regulacji *Tridentinum*. W kwestii recepcji uchwał trydenckich w Polsce przyjmuje się we współczesnej polskiej historiografii w zasadzie jednomyślnie, że zostały one przyjęte przez Kościół polski na synodzie w Piotrkowie w 1577 r., a nie – jak twierdzili jeszcze w połowie XIX w. niektórzy autorzy – dopiero na synodzie piotrkowskim w 1621 r. Jest to niewątpliwie w pewnym stopniu zasługą m.in. wspomnianej tu publikacji U. Heyzmanna, która przyczyniła się do popularyzacji i utrwalenia tego właśnie poglądu dotyczącego wspomnianej kwestii, tj. czasu i miejsca, w którym miało dojść do wspomnianej formalnej recepcji do ustawodawstwa Kościoła polskiego jako kościoła partykularnego odnośnych dekretów *Tridentinum*. W odniesieniu zaś do pytania o znaczenie publikacji tejże pracy z ówczesnej perspektywy, na szczególne podkreślenie zasługuje to, że ukazała się ona w języku niemieckim w tak znakomitym i powszechnie uznanym organie jak *Archiv für katholisches Kirchenrecht*, co – w sytuacji braku samodzielnego bytu państwa polskiego, a co za tym idzie odrębnych badań nad historią Kościoła polskiego – musiało przynajmniej w jakimś stopniu przyczynić się do upowszechniania w międzynarodowym obiegu naukowym i w kręgach Kościoła powszechnego świadomości o świetnej przeszłości tak Kościoła polskiego, jak i nieistniejącego od prawie stu lat państwa polskiego.

3.2. Prace dotyczące historii powszechnego prawa kanonicznego

Kolejną istotną grupę w dorobku piśmienniczym U. Heyzmanna stanowiły prace dotyczące historii powszechnego prawa kanonicznego. Przy czym najbardziej obszerną wśród nich stanowi – wydany po raz pierwszy w 1870 r., a po raz drugi w 1875 r. – zapis jego wykładu *Prawo kanoniczne*, stanowiący przykład bardzo rozpowszechnionej w ówczesnym życiu akademickim praktyki wydawania wykładów uniwersyteckich w formie notatek (skryptów), wykonanych częściowo sposobem chałupniczym, tj. tzw. techniką litograficzną, a następnie udostępnianych odpłatnie zainteresowanym studentom. Należy przyjąć, że zachowane w tym zakresie (a interesujące nas tutaj) zapiski oddają co do zasady treść wykładów prowadzonych przez U. Heyzmanna na Uniwersytecie Jagiellońskim, nawet jeśli nie wszystkie użyte w nim sformułowania w ich aspekcie literalnym pochodzą bezpośrednio od samego wykładowcy. Z drugiej jednak strony nie ma żadnych wątpliwości co do autorstwa tych wykładów – są one od blisko 150 lat udostępniane przez Bibliotekę Jagiellońską jako wykład autorstwa tegoż U. Heyzmanna. Co do swojej treści rzeczony wykład imponuje obszernością, kompleksowością, głębookością wywodu, a nadto niemal erudycyjną szczegółowością przedstawionych przez autora detali z historii rozwoju prawa kanonicznego. W tym kontekście za dużą niedogodność należy uznać trwający praktycznie nieprzerwanie do teraz brak publikacji rzeczonych wykładów, przez co ich treść pozostaje w dużej mierze bardzo trudno dostępna dla szerszego grona potencjalnych odbiorców. Przy czym jako krok zmierzający do zmiany tego stanu rzeczy należy uznać bez wątpienia fakt udostępnienia, począwszy od stycznia 2021 r., przez Bibliotekę Jagiellońską tekstu obu wydań wykładu *Prawa kanonicznego* U. Heyzmanna w wersji cyfrowej.

Inną ważną pracę z zakresu powszechnej historii prawa kościelnego stanowi pochodząca z 1880 r. kilkudziesięciostronicowa rozprawa pt. *Ustawodawstwo Kościoła o azylach wobec odnośnych ustaw państwowych. Szkic historyczno-kanoniczny*, w której to w oparciu o bardzo szczegółowy materiał źródłowy U. Heyzmann przedstawia, jak sam to określa, „koncepcję dobroczynnego wpływu poszczególnych instytucji prawa kościelnego (prawo kanonicznego) na prawo świeckie”. Praca ta od chwili swego powstania uchodzi za jedno z nielicznych opracowań na ten temat w literaturze polskojęzycznej. Bywa ona dlatego cytowana we współczesnym piśmiennictwie przez licznych autorów zajmujących się prawem azylu jako instytucją prawa kościelnego w ujęciu historycznym.

3.3. Prace dotyczące świeckiego i kościelnego prawa małżeńskiego katolików obowiązujące w czasach mu współczesnych w Cesarstwie Austriackim

Bardzo istotny blok tematyczny w dorobku piśmienniczym U. Heyzmanna stanowią publikacje dotyczące świeckiego i kościelnego prawa małżeńskiego obowiązujące katolików w czasach mu współczesnych w Cesarstwie Austriackim. Z jednej strony jest on autorem wydanego w 1857 r. *Wykładu prawa o małżeństwie katolików w państwie austriackim, patentem cesarskim z dnia 8 października 1856 roku ogłoszonego*, a z drugiej bardzo obszernego zbioru państwowych i kościelnych aktów prawnych dotyczących kwestii matrymonialnych pod tytułem: *Najnowsze prawa Kościoła katolickiego w państwie austriackim odnośnie konkordatu*. Oceniając doniosłość obu publikacji U. Heyzmanna w kontekście zarówno ówczesnym, jak i z dzisiejszej perspektywy, na uwypuklenie zasługuje przede wszystkim fakt, że były to pierwsze publikacje omawiające szczegółowo kanoniczne regulacje prawne dotyczące małżeństwa wydane w języku polskim. U. Heyzmannowi przypada tym samym bez wątpienia splendor bycia pierwszym tłumaczem na język polski stosownych terminów łacińskich z tej dziedziny. Wspomniany zaś *Wykład prawa o małżeństwie katolików w państwie austriackim, patentem cesarskim z dnia 8 października 1856 roku ogłoszonego* stanowił przy tym pierwszy tego rodzaju podręcznik wydany w języku polskim. Na co w późniejszym piśmiennictwie zwracali uwagę tak znamienici autorzy jak J. Fijałek, który w swoim syntetycznym, bo zaledwie 4-stronicowym, wprowadzeniu do pierwszego polskiego przekładu Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 r.¹⁵ stosunkowo dużo miejsca poświęcił podkreśleniu wyjątkowych zasług U. Heyzmanna dla wykształcenia i ustalenia polskiej terminologii kanonistycznej, szczególnie w obszarze prawa małżeńskiego [Fijałek 1918, 98], jak również – podobnie oceniający zasługi U. Heyzmanna w tym zakresie – J.S. Pelczar [Pelczar 1885, 27].

Do grupy prac U. Heyzmanna dotyczących prawa małżeńskiego obowiązującego w czasach mu współczesnych należy również krótki szkic pt. *Uwag kilka nad uprawnieniem dzieci nieślubnych przez następane małżeństwo (Legitimatío per subsequens matrimonium) według prawa kanonicznego z uwzględnieniem ustawy austriackiej z 1877 r.*, w której to pracy podejmuje

¹⁵ *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus* (27.05.1917), AAS 9 (1917), pars II, s. 1-593 [dalej: KPK/17].

rozważania nad bardzo szczegółowymi kwestiami z zakresu problematyki uprawnienia (legitymizacji) dzieci nieślubnych. Co charakterystyczne w publikacji tej U. Heyzmann podjął swoistą polemikę z kultywowanym od stuleci w tradycji kanonistycznej punktem widzenia co do określonych kwestii odnoszących się *Legitimatío per subsequens matrimonium*. Przy czym, jak miało się później okazać, wspomniana kwestia została wprawdzie częściowo dostrzeżona i uregulowana już przez ustawodawcę kościelnego w KPK/17, jednak swoje ostateczne rozwiązanie – i to w duchu formułowanego przez U. Heyzmann postulat u daleko idącej liberalizacji w odniesieniu do możliwości pełnej legitymizacji dzieci nieślubnych *per subsequens matrimonium* – znalazła dopiero w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r.¹⁶ Tym samym musi to być potraktowane jako potwierdzenie nie tylko słuszności, ale i swoistej aktualności odnośnych koncepcji i ocen formułowanych przez U. Heyzmann w pracy już z 1877 r.

3.4. Prace dotyczące innych niż prawo małżeńskie kwestii prawnych na styku prawo kanoniczne a prawo państwowe ówczesnej Monarchii Habsburskiej

Jako kolejną, odrębną co do swojej tematyki grupę prac U. Heyzmann, da się wyróżnić blok opracowań dotyczących innych niż prawo małżeńskie kwestii prawnych na styku prawo kanoniczne a prawo państwowe ówczesnej Monarchii Habsburskiej. I tak po pierwsze, trzyczęściowy artykuł opublikowany w 1863 r. pt. *O prawie prezenty odnośnie do Konkordatu Austriackiego z dnia 18 sierpnia 1855*, którego znaczenie – oceniając z ówczesnej perspektywy – należy widzieć niewątpliwie w tym, że był on pierwszym polskojęzycznym opracowaniem dotyczącym wyłącznie prawa prezenty, tj. potraktowanego w tym wypadku jako samodzielna część instytucji prawa patronatu jako takiego, a już w szczególności w odniesieniu do sytuacji panującej w ówczesnym państwie austriackim. Po drugie krótki, bo jedynie dziesięciostronicowy artykuł pt. *Jeszcze słów kilka o konkordacie obwieszczonym patentem cesarskim z dnia 5 XI 1855*, będący głosem polemicznym w zaistniałej sytuacji wewnętrznej w Cesarstwie Austriackim w zakresie polityki wyznaniowej w przededniu wypowiedzenia, a dokładnie „uznania go za nieobowiązujący i upadły”, Konkordatu z 1855 r., czemu U.

¹⁶ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Pallottinum, Poznań 1984.

Heyzmann był przeciwny i z wielką konsekwencją wypowiedział się za utrzymaniem mocy obowiązującej tegoż Konkordatu.

3.5. Działalność edytorska U. Heyzmann

Jednym z najbardziej doniosłych elementów spuścizny U. Heyzmanna dotyczącej poznania dziejów historii rodzimego prawa kościelnego był jego udział w charakterze odpowiedzialnego za przygotowanie do druku i edycję konkretnych tomów w monumentalnym projekcie edycyjno-wydawniczym, zainicjowanym jeszcze w latach 50. XIX w. przez A.Z. Helcla, a noszącym tytuł *Starodawne Prawa Polskiego Pomniki*. Udział U. Heyzmanna w tym przedsięwzięciu polegał na zredagowaniu całości wydanego w 1875 r. tomu IV oraz redakcji Suplementu do wydanego przez M. Bobrzyńskiego w 1878 r. tomu V. Oprócz funkcji ściśle edytorskich U. Heyzmann przygotował, zarówno w odniesieniu do tomu IV, jak i Suplementu tomu V, merytoryczne przedmowy (*Przedśłowia*), w których treści każdorazowo przedstawił w sposób pogłębiony i naukowo dojrzały zagadnienia tak dotyczące partykularnego ustawodawstwa synodalnego w Polsce, jak i konkretnych tekstów przez niego przedkładanych do druku. Oceniając z dzisiejszej perspektywy znaczenie publikacji tekstów, przy których edycji brał udział U. Heyzmann, należy uznać je za ważne z punktu widzenia przekazu faktograficznego dotyczącego polskiej – świeckiej, jak i kościelnej – historiografii oraz historii polskiego prawa kościelnego. Charakterystyczne jest bowiem to, że w dzisiejszym piśmiennictwie dotyczącym historiografii dawnego polskiego prawa kościelnego U. Heyzmann przywoływany jest przede wszystkim ze względu na jego działalność edytorską w zakresie publikacji aktów prawnych dawnego Kościoła polskiego.

4. Podsumowanie: próba syntetycznej oceny dokonań U. Heyzmann jako kanonisty, historyka prawa kościelnego, historyka Kościoła

Żyjący w latach 1835-1918 U. Heyzmann należał niewątpliwie do grona wybitniejszych dziewiętnastowiecznych polskich badaczy historii prawa kanonicznego, prawa wyznaniowego, jak i historii Kościoła w Polsce. Pomimo że okres jego życia i pracy naukowej przypadł na epokę zaborów, to swoje zainteresowania naukowe w zakresie historii prawa koncentrował on konsekwentnie na poznaniu przeszłości polskiego prawa kościelnego, jego instytucji, regulacji i sposobu funkcjonowania w praktyce. Przyczynił się tym samym do znacznego poszerzenia horyzontów naukowych polskiej

historiografii oraz polskiej kanonistyki historycznej. W tym kontekście należy wskazać zarówno na przedmiot, jak i wyniki badawczych poszukiwań naukowych U. Heyzmanna, dotyczących tak fundamentalnych kwestii z zakresu prawa kościelnego, jak zagadnienie promulgacji uchwał Soboru Trydenckiego w Polsce, czy też prawo celibatu i jego konsekwentne zaprowadzenie w życiu Kościoła polskiego.

Jako naukowiec U. Heyzmann osiągnął w czasach mu współczesnych szczyty dostępnej Polakowi kariery akademickiej będąc przez blisko ćwierć wieku profesorem zwyczajnym – kierownikiem Katedry Prawa Kościelnego na Wydziale Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego, rektorem i prorektorem tejże uczelni, jak również dwukrotnie dziekanem Wydziału Prawa. Ponadto brał aktywny udział jako członek rzeczywisty w pracach Akademii Umiejętności w Krakowie, poprzedniczki Polskiej Akademii Umiejętności.

Prace U. Heyzmanna ukazują wszechstronność zainteresowań naukowych, ogromną wiedzę i ponadprzeciętną erudycję w zakresie historii Kościoła, historii ustawodawstwa kościelnego, jak też prawodawstwa w ogólności. Łatwość, z jaką U. Heyzmann poruszał się poprzez tak różne obszary historii prawa oraz prawa kanonicznego jak współczesne mu prawo małżeńskie kanoniczne i świeckie, włącznie z problematyką ówczesnego prawa konkordatowego i wyznaniowego, a także szczegółowa znajomość, i to w ujęciu dogłębnie historycznym, takich instytucji prawnych jak celibat kapłański, prawo azylu kościelnego, prawo prezenty, a w końcu autorstwo monumentalnego wykładu prawa kanonicznego, dają imponujący obraz wszechstronnych zainteresowań naukowych i ogromnej wiedzy naszego autora. Dlatego zasadne wydają się być formułowane w piśmiennictwie oceny, w których bywa on określany m.in jako „pełny erudycji znawca prawa kanonicznego” [Petrański 1961, 177] czy też „nieprzeciętny znawca prawa kanonicznego” [Patkaniowski 1964a, 333]¹⁷.

U. Heyzmann w swoich pismach z dużym naciskiem podkreślał znaczenie Kościoła, jego nauki i ustawodawstwa jako ważnych czynników rozwoju

¹⁷ Ten sam autor opisując szczegółowo dzieje Wydziału Prawa UJ od lat 80. XVIII w. do końca XIX w. stwierdza *expressis verbis*, że „U. Heyzmann należał do wybitniejszych profesorów Wydziału Prawa. Wiele pracował naukowo, pozostawiając bogaty dorobek z różnych dziedzin kanonistyki w języku polskim i niemieckim [Patkaniowski 1964a, 259-60]. By zaś – zresztą w pochodzącym niemal z tego samego okresu, bo z lat 1960-1961 – biogramie U. Heyzmanna stwierdzić, że „U. Heyzmann zostawił znaczny dorobek naukowy, głównie z zakresu prawa kanonicznego i jego historii” [Tenże 1960-1961, 505].

cywilizacyjnego, w tym w szczególności rozwoju prawodawstwa i kultury prawnej w ogólności. Kwestia ta jest poruszana przez niego bowiem w jego najistotniejszych pracach dotyczących historii prawa kościelnego czy kanonicznego, tj. zarówno w całościowym wykładzie *Prawa kanonicznego* z 1870 i 1875 r., jak i w szkicu dotyczącym kościelnego ustawodawstwa azyłowego z 1880 r. Ponadto treść pism U. Heyzmanna daje w sposób jednoznaczny świadectwo tego, że był to autor bardzo silnie identyfikujący się z tradycją historyczną Kościoła polskiego i szeroko rozumianym polskim patriotyzmem. Problematyka rozwoju polskiego prawa kościelnego oraz historii Kościoła polskiego przewija się w wielu aspektach w większości jego prac. Po raz pierwszy w rozprawie habilitacyjnej mającej za przedmiot ustawodawstwo kościelne dotyczące celibatu. W pracy tej, pisanej jeszcze po niemiecku, zawarł on stwierdzenie, że oto Polska – państwo w chwili formułowania tej opinii nieistniejące formalnie od blisko 70 lat – stanowi istotny, a jednocześnie jak najbardziej reprezentatywny przykład rozwoju prawa kościelnego w kraju katolickim, będącym ważną częścią Kościoła powszechnego. Również w pracy o prawie azylu kościelnego wskazuje U. Heyzmann z naciskiem na to, że to królom polskim, podobnie jak królom angielskim, swego czasu przysługiwał zaszczytny tytuł *defensor fidei* i *rex orthodoxus*, nadawany przez papieży szczególnie gorliwym w sprawach Kościoła monarchom. W podobny sposób należy również rozumieć zawarte w tym samym tekście stwierdzenie, że polskie (świeckie) ustawy o azylu kościelnym zgadzały się z odpowiednimi regulacjami (kościelnego) prawa powszechnego. Co treściowo koresponduje z konstatacją U. Heyzmanna, którą odnajdujemy w *Przedśłowiu* do tomu IV dzieła *Starodawne prawa polskiego pomniki*, a mianowicie stwierdzeniem faktu daleko idącej porównywalności polskiego partykularnego ustawodawstwa kościelnego (synodalnego) z takimż ustawodawstwem w innych krajach europejskich.

Znamienną w tym zakresie wydaje się myśl, którą nasz autor kończy rzeczony *Przedślowie*, gdy opisuje zależność między treścią zasad, które legły u podstaw dawnego polskiego prawodawstwa kościelnego, a pozycją Kościoła katolickiego w Polsce w czasach mu współczesnych, tj. w warunkach nieistnienia polskiej państwowości w sposób następujący: „Nie miniemy się nawet z prawdą twierdząc, że kościół polski naszych czasów, bardzo wiele zawdzięcza kościołowi przeszłości, o której mowa. I w samej rzeczy. Kościół polski, zajmując dziś wobec nader przykrych wpływów, stanowisko tak wybitne i niezachwiane, powoduje się niewątpliwie ustalonymi w odległej przeszłości zasadami, przejmując się duchem, jakim owiane są

postanowienia dawnych, dzielnych biskupów polskich, opiera się na tradycjach z ich czasów przechowanych” [Heyzmann 1875, XVI]

U. Heyzmann może być z dzisiejszej perspektywy określany jako „wielki nieobecny” polskiej historiografii kanonistycznej. Jest on w piśmiennictwie – i to przez liczących się autorów – charakteryzowany jako „nieprzeciętny znawca prawa kanonicznego” [Patkaniowski 1964a, 333] czy też „pełny erudycji znawca prawa kanonicznego” [Petrani 1961, 177]. Osoba U. Heyzmana pojawia ponadto się – i to wielokrotnie – w kontekście cytowania dawnych tekstów synodalnych, które zostały przez niego swego czasu naukowo opracowane i wydane. Niewątpliwie w tym aspekcie osiągnięcia U. Heyzmana na niwie edytorskiej wydają się jak najbardziej trwałe i z punktu widzenia współczesnej historiografii na wskroś aktualne. Z drugiej jednak strony U. Heyzmann nie jest wymieniany czy też cytowany w kontekście omawiania zagadnień, którym sam poświęcił pogłębione studia historyczne. Dotyczy to przede wszystkim problematyki celibatu czy też prezenty i częściowo prawa azylu kościelnego. Autor ten pozostaje bowiem, jeśli chodzi o współczesną historiografię polską odnoszącą się do rozwoju kanonistyki polskiej w XIX w., w dalszym ciągu w cieniu takich autorów jak A.Z. Helcel, W. Abraham czy też B. Ulanowski. Zasadnym wydaje się postawienie tezy, że nie sposób przedstawić i zrozumieć w sposób należyty i pełny historii rozwoju polskiej kanonistyki XIX i XX w., w tym dorobku i dokonań wspomnianych A.Z. Helcla, W. Abrahama i B. Ulanowskiego, bez odpowiedniego uwzględnienia dorobku U. Heyzmana. W końcu nie sposób pominąć sformułowanej przez wybitnych znawców zagadnienia u progu odzyskania przez Polskę niepodległości w 1918 r., opinii, że to właśnie U. Heyzmann swoim wykładem prawa małżeńskiego z 1857 r. dał w dużej mierze podwaliny pod współczesną polskojęzyczną terminologię w zakresie współczesnego polskiego prawa rodzinnego, w tym przede wszystkim małżeńskiego, zarówno kościelnego, jak również świeckiego.

PIŚMIENNICTWO

- Bar, Joachim R. 1981. „Udalryk Heyzmann.” W Joachim R. Bar, *Polscy kanoniści (wiek XIX i XX)*, cz. I: A-K, 173. Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej.
- Bodura, Ernest C. 2022. *Znany i nieznaný. Udalryk Heyzmann osoba epoka kontekst. Studium dorobku naukowego Udalryka Heyzmana (1835-1918) jako prawnika, historyka prawa, kanonisty*. Kraków: Towarzystwo Wydawnicze „Historia Iagellonica”.

- Fijałek, Jan. 1918. „Tekst kanonów nowego kodeksu o małżeństwie w przekładzie polskim.” *Polonia Sacra* 2:96-145.
- Heyzmann, Udalryk. 1857. *Wykład prawa o małżeństwie katolików w państwie austriackim, patentem cesarskim z dnia 8 X 1856 roku ogłoszonego*. Kraków: W Czionkarnia „Czasu”.
- Heyzmann, Udalryk. 1859. *Rechts-historischer Beitrag zum Studium der kirchlichen Coelibatsgesetzgebung*. Krakau: Buchdruckerei der k. k. Universität.
- Heyzmann, Udalryk. 1861. *Najnowsze prawa Kościoła katolickiego w państwie austriackim odnośnie do konkordatu*. Kraków: W Drukarni C. K. Uniwersytetu Jagiellońskiego. Nakładem Wydawcy.
- Heyzmann, Udalryk. 1863. „O prawie prezenty odnośnie do Konkordatu Austriackiego z dnia 18 sierpnia 1855.” *Czasopismo Poświęcone Prawu i Umiejętnościom Politycznym* nr 1:39-50, nr 3:172-82, nr 6:323-46.
- Heyzmann, Udalryk. 1865. *Balthasaris Behem Codex picturatus anno 1505, continens privilegia et plebiscita urbis Cracoviae*. Wien: s.n.
- Heyzmann, Udalryk. 1869. „Zur Publikation der Trienter Beschlüsse in Polen.” *Archiv für katholisches Kirchenrecht* 22:77-95.
- Heyzmann, Udalryk. 1870. *Jeszcze słów kilka o konkordacie obwieszczonym patentem cesarskim z dnia 5 XI 1855*. Kraków: s.n.
- Heyzmann, Udalryk. 1870. *Prawo kanoniczne*. Kraków: s.n.
- Heyzmann, Udalryk. 1875. *Prawo kanoniczne*. Kraków: Litografia Pruszyńskiego.
- Heyzmann, Udalryk. 1875. *Starodawne prawa polskiego pomniki, Tom IV. Statuta Synodalia Episcoporum Cracoviensium XIV et XV saeculi e Codicibus Manu Scriptis Typis Mandata. Additis statutis Vielunii et Calissii a. 1420 conditis. (Editionem curavit Prof. Dr. Udalricus Heyzmann)*. Kraków: Nakładem Akademii Umiejętnosci. Czcionkami Drukarni C. K. Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Heyzmann, Udalryk. 1877. „Uwag kilka nad uprawnieniem dzieci nieślubnych przez następne małżeństwo (Legitimatio per subsequens matrimonium) według prawa kanonicznego z uwzględnieniem ustawy austriackiej.” W *Rozprawy i sprawozdania z posiedzeń Wydziału Historyczno-Filozoficznego Akademii Umiejętności* 6:296-322.
- Heyzmann, Udalryk. 1878. *Statuta synodalia Andreae Episcopi Posnaniensis saeculo XV-mo confecta*. Edidit Dr Udalricus Heyzmann, Kraków 1877. [Suplement do *Starodawne Prawa Polskiego Pomniki. Tomu V-go część pierwsza. Rerum Publicarum Scientiae quae saeculo XV in Polonia viguit Monumenta Litteraria*. Editionem curavit Michael Bobrzyński], Kraków: Sumptibus Academiae Litteearum. Typis VI. Lud. Anczyc et sociorum.

- Heyzmann, Udalryk. 1880. „Ustawodawstwo Kościoła o azyłach wobec odnośnych ustaw państwowych.” W *Pamiętnik Akademii Umiejętności w Krakowie. Wydziały, Filologiczny i Historyczno-Filozoficzny* 4:115-43.
- Patkaniowski, Michał. 1960-1961. „Heyzmann Udalryk.” W *Polski Słownik Biograficzny*, t. IX: *Gross Adolf – Horoch Kalikst*, red. Władysław Konopczyński, Bogusław Leśnodorski, Elżbieta Aleksandrowska, i in., 505-506. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Patkaniowski, Michał. 1964a. *Dzieje Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego od reformy kołłątajowskiej do końca XIX stulecia*. Kraków: Nakładem Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Patkaniowski, Michał. 1964b. „Rozkwit nauk historycznoprawnych na Uniwersytecie Jagiellońskim.” W *Studia z dziejów Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego*, red. Michał Patkaniowski, 127-32. Kraków: Nakładem Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Pawluk, Tadeusz. 2002. *Prawo Kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. 1: *Zagadnienia wstępne i normy ogólne*. Olsztyn: Warmińskie Wydawnictwo Diecezjalne.
- Pelczar, Józef S. 1885. *Prawo małżeńskie katolickie z uwzględnieniem prawa cywilnego obowiązującego w Austrii, w Prusach i w Królestwie Polskiem*. Kraków: nakładem autora.
- Petrani, Aleksy. 1961. *Nauka prawa kanonicznego w Polsce w XVIII i XIX wieku*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Śródka, Andrzej, 1995. *Uczeni polscy XIX-XX stulecia*, t. II: *H-Ł*. Warszawa: Agencja Wydawnicza „ARIES”.
- Śródka, Andrzej, i Paweł Szczawiński. 1983. *Biogramy uczonych polskich. Materiały o życiu i działalności członków AU w Krakowie, TWN, PAU, PAN*, cz. 1: *Nauki społeczne*, z. 1: *A-J*, 479-80. Wrocław etc.: Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.
- Vetulani, Adam. 1948. *Dzieje historii prawa*. Kraków: Polska Akademia Umiejętności.
- Żukowski, Przemysław M. 2014. „Udalryk Heyzmann.” W *Profesorowie Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego*, t. 2: *1780-2012*, red. Dorota Malec, 75-176. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Profesor Udalryk Heyzmann: zapomniany polski XIX-wieczny kanonista

Abstrakt

W artykule przedstawiona została postać żyjącego w latach 1835-1918 polskiego XIX-wiecznego kanonisty, uczonego, profesora prawa Udalryka Heyzmana. Kierującego przez okres ponad ćwierćwiecza Katedrą Prawa Kościelnego na Wydziale Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego, pełniącego m.in. funkcję rektora tegoż Uniwersytetu w latach 1883-1884. Omówione zostały również w sposób syntetyczny

najważniejsze publikacje składające się na jego dorobek naukowy, obejmujący takie obszary jak: historia polskiego i powszechnego prawa kościelnego, historia kanonistyki, świeckie i konfesyjne prawo małżeńskie, prawo wyznaniowe i konkordatowe. Autor artykułu stawia tezę, iż nie sposób przedstawić i zrozumieć historii rozwoju polskiej kanonistyki XIX-tego i XX-tego wieku, w tym dorobku i dokonań tak wybitnych uczonych tego okresu jak A.Z. Helcel, W. Abraham i B. Ulanowski bez odniesienia tj. bez odpowiedniego uwzględnienia osoby, jak i dorobku naukowego U. Heyzmanna.

Słowa kluczowe: kanonistyka historyczna, nauczanie prawa kanonicznego w Polsce, kanonistyka na Uniwersytecie Jagiellońskim i w Galicji w XIX w., edycja tekstów *źródłowych* do historii Kościoła w Polsce, Krakowska Szkoła Historyczna

Udalryk Heyzmann: A Forgotten Polish Nineteenth-Century Canonist

Abstract

This article portrays Udalryk Hezymann (1835-1918), a Polish nineteenth-century canonist, who held the chair of Ecclesiastical Law at the Faculty of Law of the Jagiellonian University of Cracow for over a quarter of a century and served as Rector of that university from 1883 to 1884. The article also discusses his most important publications. Hezymann's scholarly work covered canon law and public ecclesiastical law, the history of Polish and universal ecclesiastical law and the history of secular and confessional marriage law. In this article the author argues that it is impossible to present and understand the history of Polish canon law as an academic discipline in the nineteenth and twentieth centuries, including the achievements of such eminent scholars as A.Z. Helcel, W. Abraham and B. Ulanowski in a comprehensive manner without proper consideration of the person and the scholarly work of U. Heyzmann.

Keywords: history of canon law, teaching canon law in Poland, canon law studies at the Jagiellonian University and Galicia in the nineteenth century, source editions for the history of the Church in Poland, Cracow School of History

Translated by Stephan E.C. Wendehorst

Information about Author: DR. ERNEST C. BODURA, Department of Legal and Constitutional History, University of Vienna; correspondence address: Schottenbastei 10-16, 1010 Vienna, Austria; e-mail: ernest.cezary.bodura@univie.ac.at; <https://orcid.org/0000-0003-0914-8995>